

9. Reflexivita (*kendi*) & reciprocita (*birbiri*) II

22.12.2018

Termíny:

tr: *işteş çati*

cs: reciprocita, vzájemnost

en: reciprocal

biblio:

Ersen-Rasch 2017, 125-127

Ketrez 2012, 160-162

Kučera 2014, 187-189

Lewis 2000, 146

1. Reciprocita -ş “se (vzájemně, navzájem)”

	turecky	česky
činný	<i>sevmek</i>	milovat, mít rád
zvrát.	<i>sevinmek</i>	radovat se
vzáj.	<i>sevişmek</i>	milovat se (s někým)
trpný	<i>sevimlek</i>	být milován
kauz.	<i>sevdirmek</i>	vlichotit se (zařít, aby někdo miloval)

Podobně jako zvratná slovesa (-n) překládáme slovesa s derivací -ş pomocí slova „se, si“. Zatímco u zvratné přípony -n jde o činnost zaměřenou na podmět samotný, reciproční přípona -ş naznačuje, že jde o činnost mezi dvěma aktéry.

Tvoří se podobně jako zvratnost pouze přidáním hlásky -ş ke kmeni slovesa a v případě, že kmen končí na souhlásku, je opatřená jedním ze čtyř vysokých vokálů *i/ı/ü/u*.

Reciproční derivace může vyjadřovat několik odlišných významů:

- vzájemnost (1-8)
- lexikalizovaná slova (9-12)
- „spolu“ (13)
- „po-“ (poletovat) (14)
- leş “stát se, stávat se (něčím)” (15-16)

	turecky	česky	turecky	česky
1	<i>bakmak</i>	dívat se	<i>bakışmak</i>	dívat se na sebe
2	<i>bulmak</i>	najít	<i>buluşmak</i>	scházet se
3	<i>dövmek</i>	mlátit, bít	<i>dövüşmek</i>	bít se (bojovat)
4	<i>görmek</i>	vidět	<i>görüşmek</i>	vidět se
5	<i>*mektuplamak</i>	-	<i>mektuplaşmak</i>	dopisovat si
6	<i>öpüşmek</i>	líbat	<i>öpüşmek</i>	líbat se
7	<i>şakalamak</i>	ztropit si šprým	<i>şakalaşmak</i>	dělat si ze sebe
8	<i>vurmak</i>	mlátit, zastřelit	<i>vuruşmak</i>	zastřelit se
9	<i>çalmak ???</i>	hrát/krást	<i>çalışmak</i>	pracovat
10	<i>girmek ???</i>	vstoupit	<i>girişmek</i>	podniknout
11	<i>konmak ???</i>	sedat si	<i>konuşmak</i>	mluvit
12	<i>yetmek ???</i>	stačit	<i>yetişmek</i>	stihnout
13	<i>ağlamak</i>	brečet	<i>ağlaşmak</i>	brečet spolu
14	<i>uçmak</i>	letět	<i>uçuşmak</i>	poletovat
15	<i>*aptallamak</i>	-	<i>aptallaşmak</i>	zblbnout
16	<i>*birlemek</i>	-	<i>birleşmek</i>	sjednotit se

a) vzájemnost

Zdaleka nejrozšířenější je činnost vykonávaná vzájemně mezi dvěma aktéry. Předmět slovesa je nejčastěji značen pomocí *ile*.

- P1 *Yazışırız.*
„Napíšeme si.“
- P2 *Patronunuzla görüşmek istiyorum.*
„Chci se vidět s vaším šéfem.“
- P3 *Bu konuda nasıl anlaşacağız?*
„Jak se shodneme na tomto tématu?“
- P4 *Bugün kiminle karşılaştık, biliyor musun?*
„Viš, koho jsem dneska potkal (dosl. s kým jsme se potkali)?“

b) lexikalizovaná slova

Reciproční derivace je méně produktivní (nelze ji tvořit od sloves zcela libovolně) než trpný rod a kauzativum a mnohá slova jsou lexikalizována, tedy mají vlastní, ne zcela odvoditelný význam.

çalışmak “pracovat”
konuşmak “mluvit”
alışmak “zvyknout si”
gelişmek “rozvítet se”
oluşmak “vzniknout”
yarışmak “závodit”
karişmak “míchat se”

yakışmak “slušet”
tutuşmak “chytout (!), vznítit se”
dönüşmek “proměnit se”
tartışmak “hádat se”
barışmak “usmířit se”

- P5 *Yağ ve su karışmaz.*
„Olej a voda se nesmíchá.“
- P6 *15 Temmuz darbe girişimi.*
„Pokus o převrat 15. července.“
- P7 *Artık tartışmalıyım.*
„Už se nehádejme.“
- P8 *Franz Kafka'nın en ünlü eseri Dönüşüm.*
„Nejslavnější dílo Franze Kafky je Proměna.“
- P9 *Sevgilim giyimime makyajıma karışıyor, ne yapacam?*
„Můj přítel se mi míchá do oblečení a do makeupu, co s tím mám dělat (neformální tvar)?“ (www.kizlarsoruyor.com)

c) „spolu“

Některá slovesa s -ş derivací nemají význam „se navzájem“, ale „spolu“.

- P10 *Olimpiyatlarda finalde dört bayan koşucu elenince oturup ağlaştılar.* [wiki]
„Když byly čtyři běžkyně diskvalifikovány ve finále sedli si a plakaly spolu.“

P11 *Friedrich Nietzsche: Güzeldir karşılıklı susmak, daha güzeli de gülüşmek.*
„Friedrich Nietzsche: Je krásné spolu mlčet, krásnější spolu se smát.“

d) „po-“ (poletovat)

U několika sloves vyjadřuje derivace -ş pohyb bez cíle.

P12 *Kasımda pencereden bakarken her yerde renkli yapraklar uçuşuyor.*
„V listopadu, když se dívám z okna, všude poletuje barevné listí.“

P13 *Yapacak bir şey yoktu, bütün gün şehirde amaçsızca dolaşım.*
„Nebylo co dělat, celý den jsem se bezcílně potuloval po městě.“

koşturmaca, koşuşturmaca “běhání (po městě), obíhání (úřadů), zařizování, P19 shon“

e) -leş “stát se, stávat se (něčím)“

Přípona -leş v některých případech nemá funkci vzájemnosti, ale „stát se (něčím)“.

P14 *Su buharlaşıyor.*
„Voda vaporizuje (stává se párou).“

P15 *Partinin vaatlerinin %70 gerçekleşmedi.*
„70% slibů strany se nesplnilo (nebylo zrealizováno).“

P16 *Afrika'nın bazı bölgeleri hızlı çölleşiyor.*
„Některé části Afriky se stávají rychle pouští.“

leylalaşmak “zlejšovatět (vypadat mimo)“ (→ lit: Leyla & Mecnun)

2. *birbiri* „navzájem, spolu, „jeden druhý““

Pomocí slova *birbiri* můžeme opsat významy reciproční derivace [P17-P20], potom se však již reciproční derivace na slovese nevyskytuje.

P17 *Ankara'da sabah iki tren çarpıştı.*
„Ráno se srazily dva vlaky v Ankaře.“

P18 *Ankara'da sabah iki tren birbirine çarptı.*
„Ráno do sebe narazily dva vlaky v Ankaře.“

P19 *Leyla ve Mecnun kucaklaştılar.*
„Leyla a Medžnún se objali.“

P20 *Leyla ve Mecnun birbirini kucakladılar.*
„Leyla a Medžnún objali jeden druhého.“

Výjimku z tohoto pravidla by tvořila slovesa, která jsou lexikalizovaná (a sloveso *anlaşmak*).

P21 *Birbirleriyle iyi anlaşiyorlar.*
„Rozumí si dobře.“

P22 *Sık sık birbiriyle çalışıyorlar.*
„Pracují často spolu.“

	akuzativ	dativ	genitiv
my	<i>birbirimizi</i>	<i>birbirimize</i>	<i>birbirimizin</i>
vy	<i>birbirinizi</i>	<i>birbirinize</i>	<i>birbirinizin</i>
oni	<i>birbirlerini</i>	<i>birbirlerine</i>	<i>birbirlerinin</i>
oni (dva)	<i>birbirini</i>	<i>birbirine</i>	<i>birbirinin</i>

- P23 *Birbirimizi çok seviyoruz.*
„Máme se moc rádi.“
- P24 *Birbirinize yakışmışsınız!*
„Vám to spolu sluší! (dosl. slušíte si jeden druhému)“
- P25 *Ali ve Fatma birbirine yazıyorlar.*
„Ali a Fatma si píší navzájem.“
- P26 * *Ali, Fatma ve Tuğçe birbirine yazıyorlar.*
- P27 *Ali, Fatma ve Tuğçe birbirlerine yazıyorlar.*
„Ali, Fatma a Tuğçe si píší navzájem.“